

2 ГОРИВЕ МАТЕРИЈЕ

2.1 ПОЈАМ ГОРИВА

Гориве материје представљају такве суптанце које сагоревањем – процесом бурног сједињавања са кисеоником, поред материјалних продуката процеса (продуката сагоревања), ослобађају одређену количину топлоте. Дефиниција која је дата на данашњем степену развоја, допуњена је низом захтева, који гориво мора да испуни. Једна материја може да се користи као индустријско гориво под условом да испуњава следеће захтеве:

- да процесом сагоревања производи знатну количину топлоте у кратком временском размаку;
- да се у природи налази у довољним количинама;
- да је експлоатација релативно лака и економична;
- да је производни поступак технички остварљив и рентабилан;
- да у себи не садржи неприхватљиво велику количину негоривих материја – баласта;
- да битно не мења свој састав и особине при складиштењу, транспорту и руковању;
- да је безбедна с обзиром на појаву пожара и експлозије у условима складиштења, транспорта и руковања;
- да је цена произведене количине топлоте економична и прихватљива; и
- да су настали продукти сагоревања безбедни по жива бића и примењене материје.

2.2 ВРСТЕ ГОРИВА

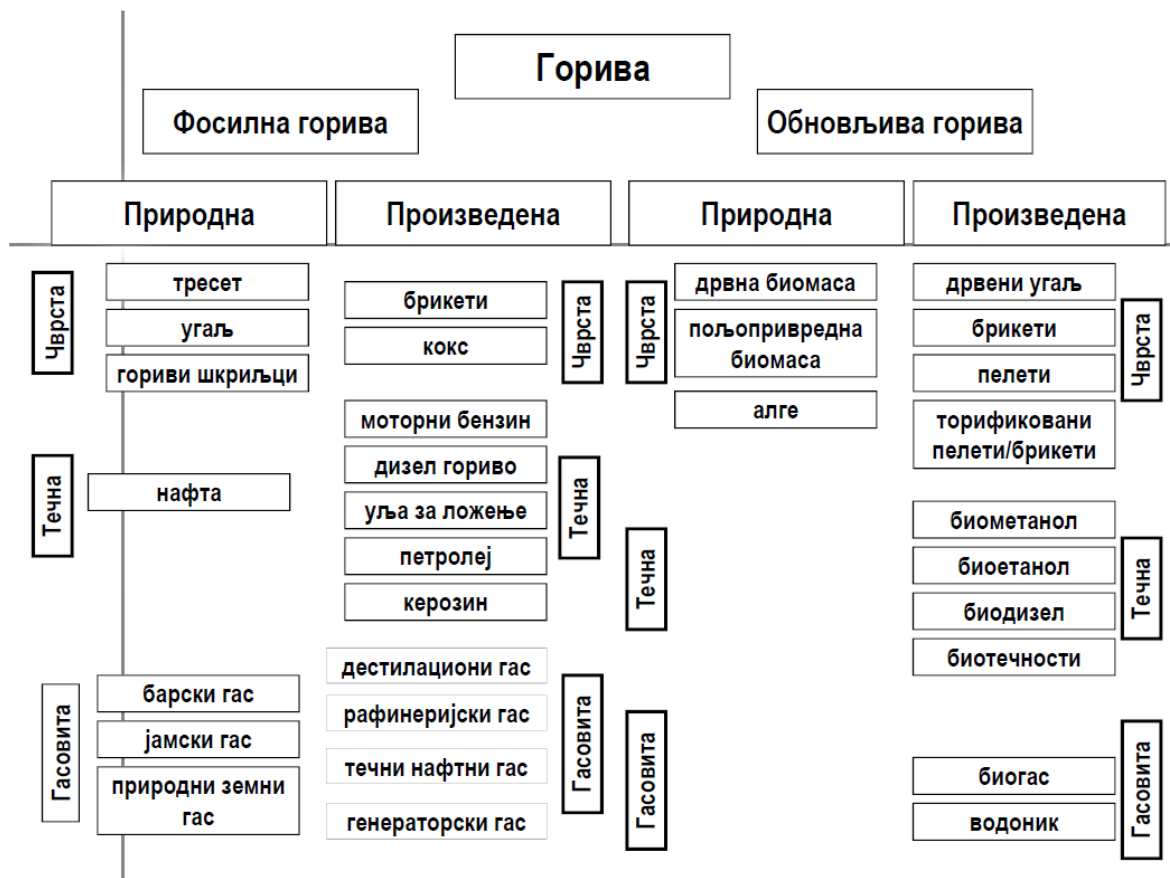
Општа подела горива врши се најчешће према њиховом агрегатном стању и према начину добијања. Према агрегатном стању горива се дела на чврста, течна и гасовита, а прма начину добијања – на природна и прерађена. Под природним горивима подразумевају се она горива које се налазе у природи и која се могу користити већ после одстрањивања грубих примеса. Прерађена горива добијају се или прерадом природних или процесом у коме учествују и природна и вештачка горива. Општа подела горива дата је у Табели 2.1.

Поред ове опште поделе, горива се могу разврстати:

- према постојаности на толоту (топлопостојана и топлонепостојана);
- према карактеру коришћења (енергетска и технолошка горива);
- према запаљивости (самозапаљива и несамозапаљива);
- према примени.

Табела 2.1: Подела горива према агрегатном стању и степену прераде

Према агрегатном стању	Према степену прераде	
	ПРИРОДНА ГОРИВА	ПРЕРАЂЕНА ГОРИВА
Чврсто	дрво, биомаса, тресет, угљеви (лигнит, мрки, камен, антрацит) гориви шкриљци, уљани песак	дрвени угаљ, брикети, полукокс, кокс и др.
Течно	нафта	бензин, петролеум, дизел-моторско гориво, мазут, алкохоли, биогорива, тер и др.
Гасовито	природни земни гас	рафинеријски, дестилациони, генераторски, биогас и др.

Слика 2.1: Врсте горива

2.3 САСТАВ ГОРИВА

Састав горива одређује се такозваном елементарном анализом, а особине, важне за примену – техничком анализом.

2.3.1 ЕЛЕМЕНТАРНИ САСТАВ

Састав чврстих и течних горива изражава се у масеним, а гасовитих у запреминским процентима. У општем случају горива се састоје из горивог дела и баласта – негоривог дела. На основу познатог елементарног састава може се прорачунати низ података: потребна количина ваздуха за потпуно сагоревање, топлотна моћ горива, количина и састав продуката сагоревања и температура сагоревања.

У састав било ког горива, у општем случају, улазе три горива елемента – угљеник, водоник и сумпор, као примесе кисеоник и азот (унутрашњи баласт), и баласт: минералне примесе и вода (спољни баласт). На основу овога, може се написати састав горива у општем облику:

$$g_C + g_H + g_S + g_O + g_N + g_W + g_A = 1$$

где се са g обележава масено учешће појединих елемената у гориву, а C, H, S, O, N, W, A представљају симболе за угљеник, водоник, сумпор, кисеоник, азот, влагу и минералне примесе; или у облику

$$C + H + S + O + N + W + A = 100, \quad \% m/m$$

где се истим симболима изражава процентуални састав*.

Овакав елементарни састав је општи и важи за сва горива. Зависно од врсте горива он се мења: у гасовитим горивима не постоје минералне примесе, а и у већини течних горива, минералних примеса практично нема, док их код чврстих горива увек има.

2.3.1.1 Угљеник

Угљеник чини најважнију компоненту горива с једне стране што га у гориву има највише, а с друге стране што његовим сагоревањем настаје и највећи део количине топлоте коју гориво ослобађа. Угљеник се у горивима налази и у слободном стању и везан; он улази у састав сложених органских једињења везан са водоником, кисеоником, азотом и сумпором (Слика 2.1 /2/). Сагоревањем једног килограма угљеника ослобађа се количина топлоте од 33,829 MJ. Максимална температура сагоревања угљеника из горива рачуната без топлотних губитака износи 2240 °C.

2.3.1.2 Водоник

Водоник представља другу по важности гориву компоненту. Као и угљеник, потиче из праматерије, из које је гориво настало. Водоник се у горивима јавља везан код чврстих, течних и гасовитих, и чист, у мешавини са другим горивим компонентама, у гасовитим горивима. При сагоревању једног килограма водоника развија се чак 142,014 MJ или 4,2 пута више од одговарајуће количине топлоте код угљеника. Зато количина топлоте, која се ослобађа потпуним сагоревањем јединице масе горива расте са повећањем садржаја водоника у њему. Максимална температура сагоревања водоника, рачуната без топлотних губитака, износи 2235 °C.

2.3.1.3 Кисеоник

Кисеоник није гориви елемент, али помаже и омогућава сагоревање. У горивима се јавља везан са другим елементима, сем у гасовитим, где га налазимо у слободном стању (у мањим количинама). Количина кисеоника у гориву смањује потребну количину кисеоника из ваздуха неопходну за његово сагоревање (код алкохола, на пример). Улази у такозвани унутрашњи баласт, јер заузима место горивим елементима и што у оксидованом стању са угљеником и водоником смањује количину топлоте која се ослобађа сагоревањем. Висок садржај кисеоника налази се у дрвету, тресету и младим мрким угљевима; знатно мањи је код старијих угљева.

2.3.1.4 Азот

Азот се у горивима јавља у саставу сложених органских једињења. У чврстим и течним горивима га има веома мало (0-2%), док га код гасовитих горива може бити далеко више (нарочито код произведених). У процесу сагоревања горива азот се највећим делом понаша као инертан. Заједно са кисеоником чини такозвани унутрашњи баласт.

2.3.1.5 Сумпор

Сумпор се у горивима јавља у виду горивог и негоривог. Негориви сумпор (у облику сулфата гвожђа, калцијума и др.) током сагоревања прелази у пепео и не утиче на својства горива. Гориви сумпор се јавља као органски (у оквиру сложених органских једињења, меркаптана) и пиритни (сједињен са гвожђем, FeS₂). И поред тога што сагоревањем сумпора настаје одређена количина топлоте (9,295 MJ/kg) присуство сумпора у горивима је крајње непожељно. Сумпор делује кородивно и у елементарном стању и у облику једињења, а продукти његовог сагоревања су штетни за живи свет. При сагоревању сумпора са вишком ваздуха (већом количином ваздуха од неопходно потребне за потпуно сагоревање) долази до настајања сумпор-диоксида и сумпор-триоксида (SO₂ и SO₃) који у присуству воде образују сумпорасту и сумпорну киселину (узрок настајања киселих киша).

* Напомена: Симбол *W* потиче из енглеског, немачког језика (*water, Wasser*), а *A* - из енглеског, немачког језика (*ash, Asche*).

2.3.1.6 Минералне примесе и пепео

Све врсте горива, осим гасовитих и најлакших фракција прераде нафте, садрже у себи минералне примесе. Оне су штетне из више разлога:

- смањују удео горивих материја у гориву, па на тај начин и количину топлоте која се добија сагоревањем,
- отежавају сагоревање и изазивају губитак горива па тиме и топлоте,
- повећавају трошкове одржавања постројења и смањују његов век трајања, и
- повећавају трошкове транспорта горива.

Садржај минералних материја у горивима се мења у широким границама: од неколико процената код тежих течних горива, до неколико десетина процената код чврстих горива (дрво – 1-2%, угљеви – до 30%, гориви шкриљци – до 90%). Даљи ток излагања односиће се на минералне примесе у чврстим горивима.

Минералне примесе састоје се из:

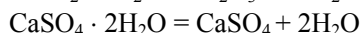
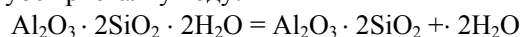
- примарних, образовних још у праматерији, од које је гориво настало (углавном соли алкалних и земноалкалних метала – калијума, калцијума, натријума и магнезијума) – и нанесених водом или ветром, које су се таложиле заједно са растињем. Ове минералне материје су мање – више равномерно распоређене у гориву и не могу се процесима оплемењивања одстранити. Често се зато називају и везане минералне материје.;
- секундарних: које су у гориво доспеле током његовог настајања;
- терцијарних, грубих механичких нечистоћа, које су у гориву доспеле у условима његовог вађења и у транспорту.

Испитивањима је утврђено да се 95–98% свих минералних материја састоји из:

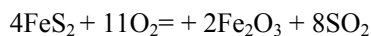
- силиката, у основи из алуминосиликата (глине и шкриљци);
- сулфида, од којих преовлађује сулфид гвожђа – пирит (FeS_2) и
- карбоната калцијума, магнезијума и донекле гвожђа.

У процесу сагоревања минералне примесе трпе низ сложених промена – разлажу се и делимично оксидишу стварајући остатак, који се и квалитативно и квантитативно разликује од полазне материје – пепео. Основне промене могу се представити на следећи начин:

- алуминосиликати и гипс губе кристалну воду:

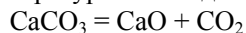

- пирит сагорева према:

При овом процесу у пепелу остаје само оксид гвожђа, чија је маса приближно једнака 2/3 првобитне количине пирита;

- карбонати се потпуно разлажу, на температурама изнад 600°C , уз издвајање угљен-диоксида:

Тако у саставу пепела налази се низ оксида: калцијума (CaO), магнезијума (MgO), натријума (Na_2O), калијума (K_2O), силицијума (SiO_2), гвожђа (FeO , Fe_2O_3), алуминијума (Al_2O_3) и других.

Пепео, значи, представља смешу оксида минералних материја, који остају после потпуног процеса сагоревања свих горивих материја из горива и после завршетка свих трансформација минералних материја, које се дешавају на повишеним температурама.

2.3.1.7 Влага

Заједно са минералним материјама влага чини тзв. споњни баласт или баласт уопште, и као таква је непожељна. Она умањује топлотну моћ горива, јер се на њено испаравање троши се део топлоте настао сагоревањем горивих компоненти горива. Влага снижава температуру продуката сагоревања, а повећава трошкове транспорта. Потиче из праматерије али ипак највећим делом доспева у гориво квашењем.

Влага се у чврстим горивима јавља у три вида: као груба, хигроскопска и конституциона.

Груба влага (спољашња, површинска, слободна) резултат је квашења горива влагом из спољне средине при добијању, транспорту и складиштењу горива (Слика 2.2). Хигроскопска влага (унутрашња, капиларна) налази се у порама чврстог горива. Конституциона влага представља воду у саставу самог горива хемијски везану (минералне материје) – најчешће у облику кристалне воде.

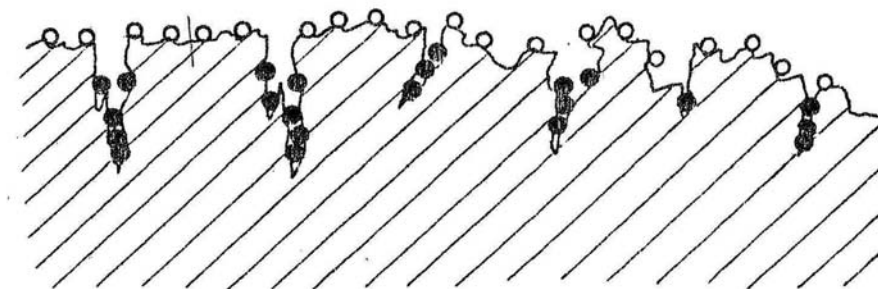
У техничким прорачунима занемарује се садржај конституционе влаге, тако да се укупна влага може представити збиром грубе и хигроскопске, сведено на исту масу горива:

$$W_u = W_G + W_H, \% m/m$$

где су:

- W_u (%) – укупна влага,
- W_G (%) – груба влага,
- W_H (%) – хигроскопска влага.

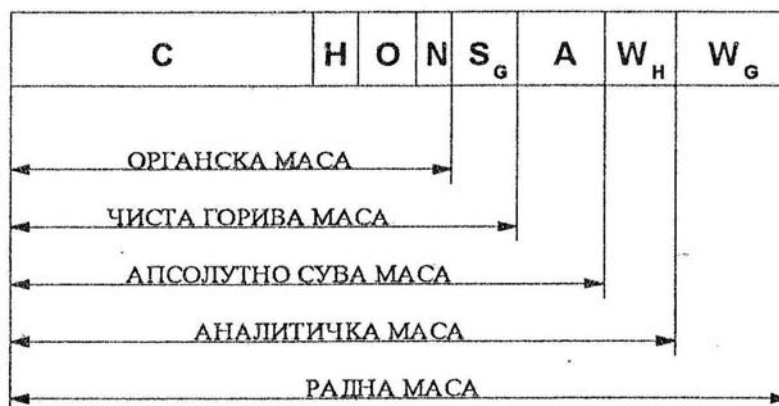
Између грубе и хигроскопске влаге нема оштре границе – обе су тачније дефинисане условима свог одређивања.

Слика 2.2: Шематски приказ грубе и хигроскопске влаге

2.4 УСЛОВНЕ МАСЕ И ПРЕРАЧУНАВАЊЕ СА ЈЕДНЕ МАСЕ НА ДРУГУ

У зависности од садржаја влаге и минералних примеса (пепела), гориво (углавном чврста горива и тежа уља за ложење) се условно дефинише различитим масама: радном, аналитичком, апсолутно сувом, чистом горивом и органском (Слика 2.3).

Слика 2.3: Шематски приказ условних маса горива

Састав чврстог горива (угаљ), после вађења из земље представља тзв. *радну масу* горива. Састав радне масе горива изражен у месеним процентима, може се написати у облику:

$$C_r + H_r + O_r + N_r + S_{Gr} + A_r + W_r = 100, \% m/m$$

где $W_r(\%)$ представља укупну влагу, једнаку збиру грубе и хигроскопске:

$$W_r = W_G + W_{Hr}, \% m/m$$

а индекс «r» означава да се састав односи на радну масу горива.

Испитивања састава и других особина чврстих горива не могу се вршити на узорку радне масе горива због променљивог садржаја грубе влаге који зависи од температуре, притиска и влажности ваздуха. Група влага се зато одстрањује сушењем на ваздуху и добијени узорак служи за анализе. Маса горива без грубе влаге назива *аналитичка маса* горива, а њен састав обележава се индексом «a». Састав аналитичке масе горива одређен је изразом:

$$C_a + H_a + O_a + N_a + S_a + A_a + W_{Ha} = 100, \% m/m$$

Сушењем горива изнад 100°C (обично 105°C) може се у потпуности одстранити влага из горива. Маса горива из које је одстрањена и груба и хигроскопска влага назива се *апсолутно сува маса* горива и састав обележава се са индексом «s». Састав апсолутно суве масе горива представљен је изразом:

$$C_s + H_s + O_s + N_s + S_{Gs} + A_s = 100, \% m/m$$

Чисту гориву масу чине угљеник, водоник и сумпор. Познато је да је азот инертан и да кисеоник само потпомаже и омогућава процес сагоревања. Како се кисеоник и азот у гориву налазе везани са осталим елементима, укључују се, условио, у масу која се назива *чиста горива маса* горива. Састав условне чисте гориве масе дат је једначином:

$$C_g + H_g + O_g + N_g + S_{Gg} = 100, \% m/m$$

где индекс «g» означава састав чисте гориве масе.

Искључујући сву влагу, минералне примесе и сумпор, добија се *органска маса* горива. Овај састав је такође услован, јер се сумпор налази у гориву и у виду органичких једињења. Састав органске масе дат је изразом:

$$C_o + H_o + O_o + o = 100, \% m/m$$

где се индекс «o» односно на поменути састав.

У термотехничким и термоенергетским прорачунима користи се састав који се односи на радну масу горива. Прерачунавање састава са једне масе на другу и обрнуто врши се одговарајућим изразима.

За добијање ових израза могу се написати састави горива који се односе на радну и аналитичку масу у облику:

$$C_a + H_a + O_a + N_a + S_{Ga} + A_a + W_{Ha} = 100 \quad (I)$$

$$C_r + H_r + O_r + N_r + S_{Gr} + A_r + W_{Hr} = 100 - W_G \quad (II)$$

Однос збира чланова леве стране једначине I и II, а истовремено и однос било којих одговарајућих чланова леве стране, једнак је односу десних страна једначина I и II. Ако се са X_r означи се било која компонента леве стране једначине I, и са X_a било која компонента једначине II и нађе се њихов однос, добија се израз за прерачунавање састава горива са аналитичке на радну масу:

$$\frac{X_a}{X_r} = \frac{100}{100 - W_G}$$

односно

$$X_r = X_a \frac{100 - W_G}{100}$$

На сличан начин добијају се изрази за прерачунавање састава са аналитичке на апсолутно суву масу:

$$C_a + H_a + O_a + N_a + S_{Ga} + A_a = 100 - W_{Ha}$$

$$C_s + H_s + O_s + N_s + S_{Gs} + A_s = 100$$

односно

$$\frac{X_a}{X_s} = \frac{100 - W_{Ha}}{100}$$

или коначно

$$X_s = X_a \frac{100}{100 - W_{Ha}}$$

Аналогно претходним извођењима добијају се изрази за прерачунавање чисте гориве масе са аналитичке масе и органске масе са аналитичке масе;

$$X_r = X_a \frac{100}{100 - W_{Ha} - A'_a}, \quad X_o = X_a \frac{100}{100 - W_{Ha} - A'_a - S_{Ga}}$$

као и међусобни односи између апсолутно суве масе и чисте гориве масе, апсолутно суве масе и органске масе, и органске масе и чисте гориве масе.

2.5 ОПШТА СВОЈСТВА

Особине горива заједно са елементарним саставом, дефинишу квалитет горива и сврсисходност и ваљаност његове употребе. Неке од ових особина су заједничке за све врсте горива – називају се општим својствима или општим особинама, неке од њих су специфичне за одређену врсту и намену горива.

Од низа специфичних особина разматраће се детаљније код горива само оне, које су од интереса за његову примену. Специфичне особине, као и све остале могу се разврстати на физичке, хемијске и

радне или експлоатационе. Радне особине су свакако најважније, али треба водити рачуна да све заједно, укључујући и елементарни састав, омогућују употпуњавање слике о једном гориву. У даљем, ове специфичне особине разматраће се у делу материје која се односи на одговарајућу врсту горива.

Опште особине чине особине заступљене код свих врста горива. То су густина, специфична топлота, коефицијент топлотне проводљивости, количина топлоте која настаје сагоревањем горива – топлотна моћ и друге. Као далеко најважнијој општој особини свих горива – топлотној моћи, биће посвећена посебна пажња.

2.5.1 ТОПЛОТНА МОЋ

2.1.1 Значај и дефиниција

Количина топлоте која се ослобађа сагоревањем неког горива и која представља ону неопходну полазну величину за низ прорачуна, представља једну од најзначајнијих карактеристика горива. Ова величина, дефинисана односом настале количине топлоте при потпуном сагоревању и јединице количине горива, од које је топлота добијена, назива се топлотна моћ.

С обзиром на услове у којима се процес сагоревања одвија, разликује се:

- топлотна моћ при константном притиску, и
- топлотна моћ при константној запремини,

а с обзиром на топлотни ниво продуката сагоревања насталих приликом одређивања топлотне моћи:

- горња, и
- доња топлотна моћ.

Како је разлика између топлотних моћи одређених при константној запремини и при константном притиску врло мала – мања од грешке која се чини приликом експерименталног одређивања, у техничким прорачунима она се занемарује и не наглашава се под којим је условима одређена.

Стриктне дефиниција горње и доње топлотне моћи гласе:

Горња топлотна моћ је количина топлоте која се добија потпуним сагоревањем јединице масе горива под следећим условима:

- угљеник и сумпор из гориве материје налазе се у облику својих диоксида (CO_2 и SO_2) у гасовитом стању, док до оксидације азота није дошло;
- продукти сагоревања доведени су на температуру коју је гориво имало на почетку (20°C); и
- вода, која у продуктима сагоревања потиче од влаге из горива и од сагорелог водоника, преведена је у течно стање, што је условљено и претходним условима – хлађењем продуката сагоревања до 20°C .

Доња топлотна моћ представља количину топлоте која се ослободи потпуним сагоревањем јединице масе горива под следећим условима:

- угљеник и сумпор из горива налазе се у облику својих диоксида (CO_2 и SO_2) док до оксидације азота није дошло;
- продукти сагоревања доведени су на температуру коју је гориво имало на улазу у процес сагоревања (20°C); и
- вода у продуктима сагоревања остаје у парном стању.

Топлотна моћ се обележава словом „H“: горња са H_g , а доња са H_d , при чему се индекси „g“ и „d“, односе на горњу и доњу топлотну моћ. Димензија топлотне моћи проистиче из њене дефиниције – односа количине топлоте и количине материје из које је сагоревањем топлота настала. Топлотна моћ се изражава у kJ/kg или MJ/kg за чврста и течна горива и у kJ/m^3 за гасовита горива. Код течних горива користи се kJ/dm^3 или MJ/dm^3 . Прерачунавање „запреминске“ на „масену“ топлотну моћ врши се помоћу израза:

$$H = \frac{H(\text{kJ} / \text{m}^3)}{\rho(\text{kg} / \text{m}^3)}, \quad \text{kJ} / \text{kg}$$

Где је ρ густина течнoг или гасовитoг горива.

За случај сагоревања гориве смеше, која се састоји из више чврстих или течних горива, топлотна моћ смеште израчунава се из суме производа масеног учешћа одговарајуће компоненте из смеше (g_i), и одговарајуће топлотне моћи (H_i) изразом:

$$H = \sum_{i=1}^{i=n} g_i H_i$$

Из разлике између горње и доње топлотне моћи, разлике у количини топлоте која се добија ако се вода, настала сагоревањем водоника и испаравањем влаге, преведе из парног у течно стање, односно, која се губи, ако вода, која се налази у продуктима сагоревања остане у парном стању, добија се општа веза између горње и доње топлотне моћи:

$$H_g = H_d + 25 (9H + W), \quad \text{kJ/kg}$$

где су:

H – месени проценат водоника у гориву,

W – месени проценат влаге у гориву,

$9H$ – месени проценат воде, настао сагоревањем H процената водоника из горива (Из стехиометријске једначине сагоревања водоника следи да сагоревањем 1 kg водоника са 8 kg кисеоника настаје 9 kg воде. Сагоревањем H процената водоника добија се $9H$ процената воде. – детаљније објашњено у Поглављу 3.1.2).

25 – стоти део топлоте испаравања воде (За испаравање једног килограма воде температуре 20°C и њено превођење у парно стање на атмосферском притиску потребно је око 2450 kJ/kg, а стоти део – 25).

Материје које у себи не садрже водоник и влагу (чист угљеник, на пример) немају горњу и доњу топлотну моћ – обе вредности су међусобно једнаке: $H_g = H_d$

2.5.1.2 Одређивање топлотне моћи

Топлотна моћ се може одредити експериментално – сагоревањем припремљеног узорка, и рачунски – на основу података елементарне или техничке анализе горива.

2.5.1.2.1 Експериментално одређивање топлотне моћи

Одређивање топлотне моћи експерименталним путем омогућава добијање најтачнијих резултата. За одређивање топлотних моћи користе се специјални уређаји – калориметри. Одређивање топлотних моћи чврстих и течних горива врши се у такозваним калориметрима са бомбом, а гасовитих – у проточним калориметрима. Суштинска разлика између ова два калориметра је, што се у калориметру са бомбом процес сагоревања одвија при константној запремини, па се добија топлотна моћ при константној запремини, а код проточног калориметра – при константном притиску.

Одређивање топлотне моћи гасовитих, а ређе и течних горива проточним калориметром, заснива се на истом принципу, с том разликом, што се процес сагоревања одвија са ваздухом и на атмосферском притиску.

2.5.1.2.2 Рачунско одређивање топлотне моћи

Одређивање топлотне моћи рачунским путем врши се из низа познатих података: елементарног састава, техничке анализе, статистичке обраде резултата великог броја мерења, састава горивих компонената у гориву, густине и др.

Одређивање топлотне моћи на бази познатог елементарног састава

Одређивање топлотне моћи на основу података елементарне анализе заснива се на познавању елементарног састава горива и топлотних моћи сваког горивог елемента. Приликом израде образаца за израчунавање топлотне моћи учињено је неколико претпоставки:

- да је горива материја састављена од елемента – C, H, S, O, N, док је она, најчешће скуп различитих елемената и једињења, и да је њена топлотна моћ једнака збиру количина топлота које се добијају сагоревањем појединих елемената из састава горива;
- да је сав везани водоник у фосилним чврстим горивима спојен са кисеоником (што није тачно, јер је део кисеоника везан и са угљеником, односно, азотом, а део је и у слободном стању);
- угљеник и сумпор су једини гориви елементи који у састав угља улазе делимично и у слободном стању. Угљеник може бити у различитим видовима (аморфни, графит) чије су топлотне моћи различите, а образац узима једну вредност ове карактеристике. Сумпор, пак, може бити у саставу пирита и сагоревати у SO_2 и SO_3 при чему се добијају различите топлоте;
- угљеник и водоник налазе се, делом, и везани у угљоводоничним једињењима у угљевима, а топлотне моћи су тих једињења различите од количине топлоте које се добијају појединачним сагоревањем ових елемената у слободном стању.

У Европи се углавном користе обрасци Савеза немачких инжењера (Verein Deutsche Ingenieure – VDI образац из 1899.године), који гласе:

- за горњу топлотну моћ

$$H_g = 340C + 1420\left(H - \frac{O}{8}\right) + 93S_G, \quad \text{kJ/kg}$$

- за доњу топлотну моћ

$$H_d = 340C + 1190\left(H - \frac{O}{8}\right) + 93S_G - 25W, \quad \text{kJ/kg}$$

У свим обрасцима слова представљају састав појединих елемената изражених у месеним процентима. У обрасцу Савеза немачких инжењера цифре представљају заокружене вредности стотих делова топлотне моћи горивих елемената (C, H и S).

Одређивање топлотне моћи угљоводоничних горива на основу познате густине

Топлотна моћ угљоводоничних течних горива може се одредити на основу познате вредности густине горива. Првобитно најчешће коришћен следећи образац:

$$H_d = 52,92 - 11,93\rho_{15}, \quad \text{MJ/kg}$$

последњих година коригован је, тако да гласи:

$$H_d = 52,92 - 11,93\rho_{15} - 0,29S \quad \text{MJ/kg}$$

што захтева, да поред познавања густине течног горива на температури од 15°C (што се релативно лако може одредити) и додатни садржај сумпора. Како је садржај сумпора у моторним бензинима занемарљив, а тенденција у развијеним земљама да се и код дизел горива смањи на мање од 10 mg/kg , може се, са задовољавајућом тачношћу, користити и први образац.

Одређивање топлотне моћи на основу познатог састава по горивим компонентама

Овакви обрасци користе се углавном код гасовитих горива, код којих се не одређује елементарни састав већ састав горивих компонената. У општем случају топлотна моћ гасовитих горива одређује се као збир производа запреминског учешћа појединих компонената r_i и одговарајућих топлотних моћи угљоводоничних једињења у њему (H_i):

$$H = \sum_{i=1}^{i=n} r_i H_i \quad \text{kJ/m}^3$$

или примењено

- за доњу топлотну моћ

$$H_d = 107,8H_2 + 126,2CO + 358,7CH_4 + 594,8C_2H_4 + 565,1C_2H_2 + 644,2C_2H_6 + 928,92C_3H_8 + 1236,5C_4H_{10} + 877,0C_3H_6 + 1155,8C_4H_8 + 234,6H_2S \quad \text{kJ/m}^3$$

- за гороњу топлотну моћ

$$H_g = 127,5H_2 + 126,2CO + 398,1CH_4 + 634,2C_2H_4 + 584,8C_2H_2 + \dots \quad \text{kJ/m}^3$$

Садржај горивих компонената дат је у запреминским процентима, а цифре представљају стоте делове одговарајућих топлотних моћи.

Прерачунавање топлотних моћи са једне условне масе на другу

Прерачунавање топлотних моћи горива са једне условне масе на другу врши се на основу познатих вредности топлотних моћи (добитених експериментално или рачунски) и елементарног састава горива. Користећи већ познате изразе за прерачунавање састава горива са једне условне масе на другу, добијају се одговарајући изрази за топлотне моћи. Они ће бити изражени у зависности од топлотних моћи аналитичке масе горива, јер се на овој маси врши анализа горива и експериментално одређивање топлотне моћи:

- за радну масу горива

$$H_{gr} = H_{gr} \frac{100 - W_G}{100}, \quad H_{dr} = H_{da} \frac{100 - W_G}{100} - 25W_G,$$

- за апсолутно суву масу горива

$$H_{gs} = H_{ga} \frac{100}{100 - W_{Ha}}, \quad H_{ds} = (H_{da} + 25W_{Ha}) \frac{100}{100 - W_{Ha}}$$

- за чисту гориву масу

$$H_{gg} = H_{ga} \frac{100}{100 - (W_{Ha} + A_a)}, \quad H_{dg} = (H_{da} + 25W_{Ha}) \frac{100}{100 - (W_{Ha} + A_a)}$$

- за органску масу горива

$$H_{do} = (H_{da} + 25W_{Ha}) \frac{100}{100 - (W_{Ha} + A_a + S_{Ga})}, \quad H_{go} = H_{ga} \frac{100}{100 - (W_{Ha} + A_a + S_{Ga})}$$